

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

Tematica colecției de documente microfilmate din arhivele R.F. Germania (II)*

ELENA MOISUC

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. Corespondența Ministerului de Externe german¹⁹ din cei doi ani de la izbucnirea conflagrației mondiale până la intrarea României în război oglindește străduința germană de a determina, la început, alăturarea României la Puterile centrale iar, după conturarea imposibilității, menținerea ei în neutralitate. Citeva documente importante prezintă poziția română și motivația ei față de această străduință. Unul din ele, din aprilie 1915, este intitulat „Problema română expusă în întrebări și răspunsuri de către un cetățean maghiar de naționalitate română, bine informat asupra acestei probleme”. El ține să-și păstreze secret numele, dar dintr-o notă marginală reiese că e vorba de Al. Vaida. Întrebările vizau să cunoască mai de aproape cum privesc românii din Transilvania manifestațiile de stradă și de presă din România, oștile Puterilor centrale, dacă aceste manifestații pot influența atitudinea politică a factorilor de răspundere; care sînt cererile românilor din Transilvania și cum văd ei rezolvarea problemei române. Răspunsurile exprimă convingerea că numai o îmbunătățire a situației românilor din Transilvania ar putea influența opinia publică, iar aceasta, la rîndul ei, ar putea determina o schimbare în atitudinea oamenilor politici din România; revendicările române constau, în esență, în libertate deplină pentru manifestarea ființei naționale („völkische Freiheit“) și egalitate în drepturi cu toate celelalte naționalități; rezolvarea problemei române nu se poate face cu „vorbele goale“ ale lui Tisza, ci sub garanția unui stat puternic, ca Germania, capabil să opună rezistență împotriva unei forțe care amenință existența națională a românilor transilvăneni, ca și a celor de dincolo de Carpați, ba chiar și a unguirilor, „altminteri, aceștia toți riscă să ajungă, din punct de vedere statal și național, niște heloți ai acelei forțe“. Cei de-al doilea document, din iulie 1915, este un raport din București, în care prințul v. Hohen-

* Vezi partea I în „Revista Arhivelor“, anul LVIII (1981), vol. XLIII, nr. 3, p. 323—336.

¹⁹ Arh. St. București, colecția Microfilme R.F.G., r. 64, c. 155—262, 299—331, 498—1036; colecția Xerografii, R.F.G. pachetele IX/1, XVII/4—8 (P.A.d.A.A., Bonn, Oesterreich Nr. 104, Bd. 15—17, Akten betr. Siebenbürgen und die Stellung der Deutschen und Rumänen in Ungarn; Rumänien Nr. 11, Nr. 2, Geheim. Akten betr. Rumänische Staatsmänner, Rumänien Nr. 17 Geheim, Bd. 1, 4 Beziehung: Rumäniens mit Oesterreich; Der Weltkrieg Nr. 2 f Nr. 2, Waffenstillstandsverhandlungen mit Rumänien; Der Weltkrieg Nr. 11 n, Bd. 1—6, 8, Unternehmungen und Aufwiegelungen in Rumänien; Der Weltkrieg Nr. 14 g, Bd. 1—9, Verwaltung besetzter Gebiete in Rumänien; Der Weltkrieg Nr. 20 h, Geheim, Bd. 6—8, Die Zukunft der besetzten Gebiete, Rumänien; Rumänien, Politisches. Allgemeines. Bd. 1, Friedensverhandlungen mit Rumänien; Rumänien, Politisches Nr. 1, Bd. 12, 12 a, 13; Gr. Hauptquartier, Akten betr. Rumänien, Allgemeine Lage, Rumänien Nr. 30, Bd. 1, 5; Rumänien Nr. 30 c, Bd. 4; Deutsche Friedensdelegation Versailles, Akten betr. Balkan, Bd. 1; r. 9, c. 456—899, r. 10, c. 78—245 (B.A. Koblenz, Auswärtiges Amt, III a, R. 85/vorl. 2380, 2413, 3540, 6807); r. 13, c. 440—448, Xerografii pachet XVI/19 (B. A. Koblenz, Nachlass Schwertfeger Nr. 115, 119).

lohe redă convorbirile cu regele Ferdinand și cu primul ministru Brătianu. Scopul principal și oficial declarat al vizitei sale a fost de a smulge o aprobare pentru tranzitul de muniții spre Turcia, dar problema românilor din Transilvania a format de asemenea obiectul discuțiilor. Regele României — spunea el — se teme de „stradă“, adică de opiriia publică, iar Brătianu consideră insuficiente și tirzii cele câteva concesii făcute de Tisza. Brătianu nu-și ascundea părerea că victoria germană se datorește lipsei de muniții a rușilor, dar își exprima opinia că aceștia vor fi ajutați de americani. Vădit îngrijorat de perspectiva pentru România a acțiunii ruse de forțare a strimtorilor, Brătianu s-ar fi pronunțat în sensul ca ar fi fost dispus să închidă ochii față de tranzitarea în secret de muniții către Turcia, „dar e greu de păstrat secretul“. Rezumând poziția premierului roman, prințul informa că acesta „vrea să navigheze abil (lavieren) mai departe, ferindu-se de a lua o hotărîre“.

Celelalte documente din această perioadă ne informează asupra mijloacelor folosite pentru atragerea factorilor politici hotărîtori și influențarea maselor populare. În septembrie 1914, Legația germană din București făcea rapoarte foarte amănunțite despre oamenii politici români, sub aspectul atitudinii lor față de Germania, subliniind însă și slăbiciunile unora dintre ei, de natură a fi exploatare în folosul german. Bănuind că guvernul român „este legat în scris de Antantă“ și informat fiind și despre vânzările de grîne către englezi, plenipotențiarul german de la București, de acord cu cel austro-ungar, exercita în ianuarie 1916 presiuni asupra regelui Ferdinand pentru a-l înlocui pe Brătianu cu Maiorescu, de la care spera „o neutralitate sigură și binevoitoare“.

Agitația propagandistică germană pe teritoriul României se efectua, ocazional, prin emisari speciali, dar și în mod sistematic, prin Agenția româno-germană de informații din București. La propunerea Asociației industriașilor din Saxonia, dr. Otto v. Dungern, profesor la Universitatea din Cernăuți, întreprinde către sfîrșitul anului 1914 o călătorie în țările balcanice, de pe urma căreia a rămas în arhivă un memoriu care privește și situația politică din România și agitațiile fraților Buxton, de origine engleză, în Bulgaria și România. Memoriile și corespondența — mai bogată decît ar fi meritat — dezvăluie uneltririle și încercările nereușite de a corupe cercurile române și cele bulgare, făcute de doi aventurieri și afaceriști veroși, agenții Ludwig Roselius și Paul Hildebrandt. Cel dintîi înființase la București Agenția româno-germană de informații și o filială la Brașov, condusă de sasul O. Benning, L. Roselius și agenția editau ziarul „Ziua“, pe care îl difuzau, împreună cu alte broșuri de propagandă, inclusiv în Transilvania. În colaborare cu Consulatul german din București, acaparau toate proviziile de cerneală neagră de tipar, pentru a împiedica apariția ziarelor ostile Puterilor centrale. Sub pretextul de a expune ideea unei federații a statelor europene, el sonda opiniile regelui Ferdinand și raporta despre atitudinea acestuia cu privire la relațiile româno-bulgare și agitațiile fraților Buxton pentru constituirea unui bloc balcanic. Nemulțumit că „o putere de al treilea rang“ pune în joc, una împotriva alteia, două mari puteri ca Germania și Austro-Ungaria în problema cumpărării de grîne, el propune constituirea unui comitet care să preia monopolul exportului de grîne și în care românilor nu le-ar fi revenit decît rolul de a încasa comisioane în valoare de 500 fr. per vagon. „Cu acești bani“ — credea Roselius — se poate influența starea de spirit din România“. Intervenea prin ministere pentru aprobări de export de grîne și petrol contra import de medicamente. Insuccesul „acțiunii“ Roselius determină guvernul austro-ungar să renunțe la participarea sa bănească în sprijinul acestei acțiuni și să propună guvernului german participarea la o altă activitate de propagandă — care ar fi reclamat aproximativ 2 milioane coroane — și anume să trimită în Moldova studenți români din monarhie și refugiați din Bucovina pentru a descrie „grozăviile“ comise de ruși cu ocazia ocupării Bucovinei. Lipsa de tact a lui Roselius determină și Ministerul german să se dispenseze de serviciile sale și să-i interzică de a mai călători în România și Bulgaria. În cererea de la începutul lui iunie 1915, de a i se permite să se ducă din nou în România, L. Roselius invoacă sarcinile militare date lui de Marele Stat Major german, faptul că are de primit comunicări directe din cercurile palatului, precum și grija pe care o poartă celor 50 angajați ai Biroului său din București, rămași neplătiți și „asupra cărora fuseseră făcute opt încercări de otrăvire de către agenți francezi și ruși.“ Despre unul din angajați, care se ocupase în mod special de spionaj, aflăm tot din aceste documente că a fost arestat în gara Berlin, în 1919 pentru fraude în casieria Agenției. Celălalt agent, P. Hildebrandt, hălăduia pe meleagurile ospitaliere ale României încă dinainte de război, ca negustor de grîne. El făcea cozerie cu principesele la Palat, „exposé“ către Ministerul de

Externe german despre evoluția exportului de grâne, rapoarte cu aprecieri personale despre „indiferentismul politic” al țaranului român, despre pasiunea politică a funcționarului ca expresie a luptei sale pentru existență și despre partidele politice române, care nu sînt diferențiate „ca la noi, prin Weltanschauung” (concepție politico-socială și economică), ci simple mijloace de satisfacere a unor ambiții politice sau a unor avantaje economice. El îi îndemna pe moșierii români să profite de conjunctura prețului la grâne și să exercite presiuni asupra guvernului pentru a lărgi exportul spre Germania.

Totodată se mai ocupa cu tranzitul clandestin prin România spre Turcia de avioane demontate, sub eticheta de unele agricole, pînă cînd, descoperit de o amică a sa franțuzoaică, autoritățile române rețin piesele de avion, lăsînd să treacă mai departe doar pe cele agricole. În 1919, firma Hildebrandt din Hamburg se afla în proces cu fiscul, cu care ocazie aflăm că Ministerul de Interne german îi dăduse bani pentru a cumpăra cereale din România, dar și alte sarcini politice. O. Benning desfășura și el o activitate stăruitoare în Transilvania: difuza zilnic 2000 ziare și imprimate întreținea relații cu unele personalități române, cerea audiențe și sprijin lui Tisza, se amesteca în alegerea mitropolitului de la Sibiu, pînă cînd a devenit și el inoportun pentru politica lui Tisza.

Documentele ne informează apoi despre represaliile care, după respingerea trupelor române de pe pămîntul transilvan, urmau să se aplice românilor, considerați „trădători” fiindcă îndrăzniseră să-și manifeste entuziasmul la sosirea ostașilor români. Nici sașii nu erau priviți cu ochi mai buni de autoritățile maghiare „supărate pe ei, fiindcă nu s-au maghiarizat încă”. Rapoartele consulului german pentru Ungaria, din 1917, relatează măsurile guvernului maghiar împotriva românilor.

Administrația militară germană a unei părți din teritoriul român a lăsat și ea urme în arhivă. Documentele arată numărul mic de persoane arestate, fiindcă liberalii și taștii de vază s-au refugiat în „Moldova”, categoriile de oameni ce urmau să fie arestate, comportamentul și atitudinea populației. Rapoartele observau că „...numai din motive rationale oamenii politici rămași sub ocupație n-au aderat la războiul împotriva Puterilor centrale. Nu trebuie însă uitat că acești oameni politici — cum este și firesc — rămîn în fond români, care merg cu noi numai atît de departe cît cer interesele țării lor și situația de constrîngere a ocupației. Ei vor coopera atîta timp cît nu vor fi lezate interesele vitale ale țării lor. Influența acestor oameni politici asupra maselor de intelectuali și țărani nu va fi atît de mare încît să determine simpatia pentru Germania sau o intervenție activă în război. A-i solicita pentru război în interesul nostru — cum a fost posibil în Polonia — este exclus în România”.

Documentele privind situația din Moldova sînt, firește, mai puține și indirecte. În noiembrie 1917, Legația Elveției raporta de la Iași despre situația tragică a României după ieșirea din luptă a aliatului ei, opinînd că nu poate fi vorba de o evacuare a armatei române în Rusia. Din Amsterdam se transmitea comunicarea că guvernul român se consultă cu Antanta asupra atitudinii ce trebuie luată în situația în care guvernul rus încheie pace cu Puterile centrale. În legătură cu știrea că o misiune militară română fusese trimisă în Franța se propunea subsecretariatului de stat german arestarea membrilor acesteia la întoarcerea prin Suedia și ciștigarea lor pentru „scopurile dorite de noi”.

Documentele tratatelor de pace cu România ne introduc în culisele acestor negocieri. Unul din documente rezumă evenimentele începînd de la armistițiul pînă la pacea preliminară (5 decembrie 1917 — 5 martie 1918). Încheierea la 5 decembrie 1917 a armistițiului cerut de generalul Scerbacev, comandantul frontului ruso-român, ca și negocierile concomitente de la Brest-Litovsk pentru un armistițiu pe întreg frontul de Răsărit au adus trupele române în situația de a încheia și ele la 9 decembrie un armistițiu provizoriu care le-a fost confirmat în scris numai după ce, la 15 decembrie, s-a încheiat armistițiul de la Brest-Litovsk. Intervalul de timp pînă la 2 martie, termenul expirării armistițiului cu românii, a permis unele intervenții diplomatice în speranța îmbunătățirii condițiilor de pace, dar a scos la suprafață situația de constrîngere în care se afla armata germană și în special disensiunile între Puterile centrale. Situația militară reclama aducerea urgentă a trupelor din răsărit pe frontul de vest; de altfel generalul Ludendorff cerea, încă de la 24 ianuarie, să se dea României ultimatum pentru a o sili să ceară pace; el considera că bazele convenției de armistițiu de la Focșani nu mai sînt valabile odată cu retragerea trupelor ruse din Moldova și ruperea relațiilor dintre guvernul român și cel rus. Kühlmann, informat „confidențial” de Czernin că regele României se adresase împăratului

Carol, ar fi vrut să mai aștepte cu ultimatumul. Generalul Ludendorff însă insistă, căci „negocierile nu pot suferi de pe urma faptului că Austro-Ungaria, în spatele nostru, intră în legătură cu inamicii noștri“. Este nevoit totuși să cedeze față de opoziția categorică a Comandamentului superior austro-ungar de a participa la reluarea ostilităților împotriva României. La 4 februarie, Kühlmann, Bussche, Czernin și Ludendorff stabilesc împreună, la Berlin, bazele pentru condițiile de pace și cer guvernului român să se pronunțe în termen de 4 zile dacă acceptă aceste baze. Demisia cabinetului Brătianu și alcătuirea unui nou guvern aduc o aminare a răspunsului, în ciuda presiunii care se făcea. Abia la 13 februarie sosește o delegație română de la Iași la București, pentru a comunica direct lui Mackensen răspunsul, dar mai „probabil pentru a lua legătura cu Marghiloman“. Negocierile au fost astfel amânate pînă la 24 februarie 1918, cînd noul premier român, generalul Averescu, se prezintă la Buftea, declarînd partenerilor săi, Kühlmann și Czernin, că România nu se consideră învinsă ci a ajuns într-o situație grea prin prăbușirea aliatului ei. De aceea nu poate semna decît o pace onorabilă ceea ce înseamnă: păstrarea unui statu-quo teritorial. Czernin s-a oferit să ducă personal regelui Ferdinand mesajul împăratului Carol, în care se enunța amenințarea că neacceptarea condițiilor de pace pune în joc dinastia română. Problema dinastiei formează obiectul multor documente, unii oameni politici români, ca P. Carp, Al. Beldiman ș.a. ba chiar și membri ai casei de Hohenzollern fiind pentru înlăturarea regelui Ferdinand, în timp ce Mackensen, șeful Marelui Stat Major al armatei germane, stăruia pe lângă împărat pentru menținerea lui.

La întrevvedereea din 27 februarie de la Răcăciuni, regele Ferdinand a declarat lui Czernin că sînt foarte dure condițiile. Acordîndu-i 48 ore pentru răspuns, Czernin a amenințat că, dacă nu sînt acceptate condițiile ca bază de negocieri, războiul va continua și „România va înceta de a exista în 4 săptămîni“. Totodată documentele scot în evidență deosebirea dintre atitudinile celor doi împărați față de România, socotite modeste de cercurile politice germano-austro-ungare, „de teamă că o creștere a teritoriului în dauna României înseamnă și un spor de populație română, ceea ce nu este de dorit“. Carol al Austro-Ungariei dorea ca după încheierea păcii să se alcătuiască un guvern român „sub influența noastră“ iar Wilhelm al II-lea voia ca „sacrificiile impuse Germaniei“ în raport cu atitudinea României „să-și găsească expresia în tratatul de pace“.

În aceste condiții, la 5 martie este semnat tratatul de pace preliminară, iar la 7 mai protocolul secret privind aplicarea unor clauze. Ambele documente, în copie, împreună cu protocoalele din 6 și 8 martie 1918 ale comisiei de negocieri a păcii se află în această colecție. De asemenea găsim aici o descriere — în scop publicitar a cadrului în care a avut loc evenimentul, a palatelor Cotroceni și Buftea, precum și o prezentare a diplomaților care au participat la Conferința păcii, eveniment care pentru partea adversă era „de importanță istoricmondială“, iar pentru noi unul din cele mai dureroase momente ale istoriei naționale.

Cîteva rapoarte din aprilie 1918 relatează despre modul cum s-a aplicat principiul autodeterminării naționale în Basarabia, ecoul pe care l-a avut în țară, iar documentele din octombrie și noiembrie 1918 privesc insistențele germane de a obține ratificarea păcii cu România, bunăvoința de a modifica dispozițiile tratatului în sensul dorit de români, de a recunoaște românii aspirațiile naționale „îndreptățite“ în Transilvania, cerînd în schimb să nu li se pună piedici la retragerea trupelor prin Transilvania.

Situația din Transilvania din ultimele luni ale anului 1918 și din cursul anului 1919 formează obiectul unor telegrame și rapoarte. Ele schițează starea de eferescență care a cuprins toate naționalitățile din cadrul Ungariei, în perspectiva aplicării dreptului la autodeterminare al popoarelor, pozițiile adoptate de reprezentanții politici ai tuturor popoarelor din Imperiul Austro-Ungar în timpul negocierilor cu reprezentanții guvernului maghiar și cu Jászai Oskár, ministrul naționalităților. Sașii și șvabii din Banat ridicau și ei propriile revendicări față de Ungaria. N-au lipsit nici divergențe între naționalități, cum au fost cele dintre sirbi și croați, ba chiar și în cadrul aceleiași naționalități, de exemplu între consiliul popular germano-ungar condus de Jakob Bleyer și consiliul popular al germanilor din Ungaria, condus de Rudolf Brandsch. Mai multe documente relevă faptul că guvernul ungar, în speranța de a păstra integritatea teritorială pe care o dorea, lua măsuri pentru readucerea din străinătate a trupelor și asigurarea graniței spre România, făcea promisiuni de a acorda drepturi largi tuturor naționalităților, făurea fel de fel de proiecte de federalizare, căuta să

influențe pe români și germani și să-i cîștige cel puțin pentru o autonomie a Transilvaniei și Banatului. În conținutul lor se remarcă agitația, apreciată a fi atât de puternică încît exista teama de un război civil.

Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia de la 1 decembrie 1918, care a exprimat voința întregului popor român de unire a Transilvaniei cu România, a pus capăt tuturor frământărilor. Fostul consul german la Brașov subliniază caracterul impozant al acestei Adunări și importanța ei — ca expresie a dreptului la autodeterminare a poporului, — pentru Conferința păcii de la Paris. El considera că decizia de la Mediaș, de la începutul lui ianuarie 1919, pe care au luat-o sașii este „un act de înțelepciune politică”. Toți germanii din România Mare vor fi acum la un loc”. El arată apoi că sașii au avut de suferit sub șovinismul ungar, au purtat lupte crîncene, sub conducerea lui Lutz Korody și R. Brandsch, acesta din urmă fiind nevoit să fugă în Germania în urma unei condamnări pronunțate în Ungaria. El conchide că „prăbușirea Ungariei și încorporarea Transilvaniei la România a eliberat pe sași de toate lanțurile maghiare”. Interesant este și memoriul lui Johann Röser, conducător al șvabilor din Banat. „Prieten de suferință cu Al. Vaida, I. Maniu, V. Goldiș, R. Brandsch, în vremea cînd erau prigoaniți de unguri”, el a fost nevoit să părăsească Budapesta — unde își avea sediul organizația „Agricola” al cărei conducător era — deoarece se pronunțase pentru unirea întregului Banat cu România Mare. „Nouă ne merge în Banat, din punct de vedere național, cu mult mai bine decît sub stăpînire maghiară”, spune el, avertizînd totodată „să nu se creadă ce spun ungarilor despre germanii din Banat și Transilvania, sînt informații false răspîndite de politicieni unguri care vor să slăbească România și poziția ei politică și să recîștige Banatul și Transilvania. Șvabii vor să-și păstreze patria și să rămînă din punct de vedere etnic ceea ce sînt, adică germani”. Găsim aici de asemenea un raport al lui R. Brandsch — căruia documentele îi atribuie rolul de a fi creat o veritabilă mișcare în sprijinul unirii Transilvaniei cu România — despre situația tuturor germanilor din fosta Ungarie (iunie 1919). Sînt în această colecție „Considerațiile cu privire la relațiile ungaro-române” scrise de A. Breckener și memoriul lui Fritz Jickel și R. Brandsch în care se pleda pentru o colaborare economică între Germania și România Mare (iunie 1919).

Nu lipsesc din această grupă de documente nici cîteva informații despre situația din Ungaria sub guvernul sfaturilor, despre situația politică din România și alegerile parlamentare din 1919, precum și despre dificultățile economice prin care trecea statul român atunci.

De asemenea, ca urmare a cercetărilor, s-au adus copii și de pe alte categorii de izvoare : periodice și multe alte publicații²⁰.

Ecoul operațiunilor militare și al evenimentelor politice din România se găsește în articole din „Kölnische Zeitung” (1 aug. 1914—20 nov. 1918), „Vossische Zeitung” (22 iul. 1916—29 iul. 1917), în extrase din revista hebdomadară „Die Zukunft” (1914—1920) editată la Berlin și redactată aproape în întregime de cunoscutul publicist Maximilian Harden (Witkowski), cu comentarii ironice despre evenimentele politice la ordinea zilei și oamenii politici germani contemporani. Bazat pe informații din presa internațională și mai ales pe cunoașterea arhivelor diplomatice, el prezintă, printre altele, și situația politică din România, făcînd incursiuni în istorie, în special în istoria relațiilor româno-ruse și româno-ungare. În general, publicistul german critică Administrația militară germană din România.

Sub titlul *Luptele Corpului Morgen de la Cîmpulung pînă la Focșani. Participarea Armatei a 9-a la lupta de pe Argeș și importanța ei strategică* a apărut o broșură la Stuttgart-Berlin în 1917. În manuscrisul care a stat la baza acestei broșuri cu valoare propagandistică, se află însemnările generalului locotenent Curt v. Morgen, comandantul Corpului I Rezervă, despre însemnătatea petrolului românesc pentru purtarea războiului și ale unui comandant ungar despre dificultatea de a lupta în sectorul de front transilvan cu trupele, în bună parte române, subordonate lui, „căci acolo se află multe sate române”.

Informăm cititorul că în colecția prezentată se află copii de pe publicațiile *Campaniile în Răsărit: Jurnale de război*, vol. 8 : *Luptele din Curlanda*,

²⁰ Ibidem, r. 76, c. 3—41, 47—60 (Staatsarchiv Düsseldorf, Hauptarchiv. Abt. IV, R.W.Z. : Regierung Düsseldorf. Entwicklung der Umwälzung, vol. 2, 1919, No. 15975) ; r. 56, c. 1—247 (B. A. Koblenz, Kleine Erwerbungen 101 F—FC 401 N) : r. 59, c. 271—494, 588—605 și r. 60, c. 1—31, 49—140 (Militärarchiv Freiburg, N 120/9, 11—13 ; Nachlass Müche N 135/6, 14 ; Nachlase Curt v. Morgen, N 227/6, 37 ; Nachlase Mackensen, N 440/4).

Transilvania, România (6.X.1916—14.II.1917); vol. 10: *Luptele din România pînă la încheierea armistițiului* (23.IX.1917—9.XII.1917); vol. 11: *Luptele din România* (11.XII.1917—14.I.1918); vol. 12: *Luptele din România, de la Sedan și din Ucraina* (15.I.1918—13.III.1918) și manuscrisele, greu lizibile, scrise cu creionul, cuprinzînd jurnalele de război ale maiorului genist Jarosch, care au stat la baza publicațiilor amintite mai sus. De asemenea, pot fi cercetate imprimatul *Campania în România a Diviziei 216 Infanterie* cuprinzînd opiniile lui v. Hake, maior adjutant din Divizia 216 Infanterie, prezentate la 14 aprilie 1917 în fața prințului Friedrich Christian, duce de Saxonia, manuscrisul *Amintiri din război (Caiet 4)* ale maiorului v. Henning în care povestește despre activitatea sa militară în perioada decembrie 1916 — decembrie 1917 cînd a avut de rezolvat probleme de transport pe Dunăre, de asigurat aprovizionarea unităților germane din București sau cînd a participat la luptele din Macedonia sîrbească și la cele de la Meletta de la Nord de Bolzano, precum și manuscrisul *România. Situația politică în secolul al XX-lea* de Ludwig Mücke, secretar al poștei de campanie, o elaborare naivă pe bază de informații din ziare, lectura a două-trei cărți și amintiri personale ca participant la campania din România în primul război mondial. Manuscrisul are un adaos despre evoluția evenimentelor din România în anul 1940 și cupuri din ziare, fotografii și o colecție de ștampile ale poștei de campanie.

PERIOADA DINTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE. Dintre evenimentele politice interne din România, care au urmat îndată după război, două formează obiectul rapoartelor Legației germane din București²¹: reforma agrară din 1921 și mișcările muncitorești din anii 1922—1933. Reforma agrară este privită din punctul de vedere al consecințelor pentru populația germană din România cit și pentru producția agricolă în general. Mișcarea pentru creșterea salariilor (1922), greva muncitorilor din Timișoara și a funcționarilor — în special din justiție și finanțe — din București (1923), conflictele de muncă din 1926, greva de la Lupeni din 1929, grevele din Banat din anul 1930, precum și grevele muncitorești din București, Cluj, Ploiești din cursul anului 1933 sînt relateate de consulul german din Timișoara.

Problema despăgubirilor de război a constituit o preocupare importantă a tuturor țărilor beligerante. Documentele²² provenite de la Comisia germană pentru despăgubiri de război cuprind situații din 1917—1922 referitoare la terenurile petrolifere ale Societății româno-americane, inventarul sondelor și materialelor, contracte și bilanțuri, o recapitulare generală a pagubelor de război suferite de România, prezentată Comisiei de reparații, contractul între comandantul armatei germane de ocupație din România și filiala din București a Societății de arendare a terenurilor petrolifere; declarații ale delegației germane la Comisia de reparații, cu privire la pagubele de război.

Eforturile de redresare a economiei românești de după război și de normalizare a relațiilor cu Germania sînt oglindite în documente²³ care tratează negocierile româno-germane în probleme financiare și comerciale: împrumuturile la bănci germane, acordarea de credite pentru produse industriale germane și în mod special pentru germanii din Basarabia; reevaluarea unor capitaluri și plata dobînzilor către creditorii germani de dinainte de război; convențiile comerciale din 1930 și 1939; tarifele vamale, tarifele pentru patentarii germani; acordul privind actele legalizate; acordul pentru evitarea dublei impuneri în domeniul impozitelor directe; convenția privind traficul aerian etc.

Politica externă a României, orientată spre menținerea suveranității naționale și a integrității teritoriale, a determinat luarea de poziție și participarea activă la numeroase acțiuni care vizau apărarea statu-quo-ului teritorial înscris

²¹ Ibidem, r. 65, c. 233—326 (B. A. Koblenz, Auswärtiges Amt, Abt. II b, Sozialpolitik 3 și 10, Bd. 1 Rumänien).

²² Ibidem, r. 10, c. 648—853 (B. A. Koblenz, Reichsentschädigungskommission, R. 38/265, 300, 332)

²³ Ibidem, r. 9, c. 1—150, 169—186, 327—332; r. 10, c. 490—494, r. 12, c. 458—480, 504—547; r. 45, c. 1—7; r. 49, c. 473—494; r. 57, c. 210—233 (B.A. Koblenz, Reichskanzlei R 43 I/129, 1113, 1367, 1419, 1430; R 43/II/306 a, 1485, 1486 b; Reichsfinanzministerium, R 2/263; Reichsjustizministerium R 22/3152, Kaiserliches Patent-Amt, R 131/1273; Reichsführer SS, NS 6/208; Reichswirtschaftsministerium, R 7/4696; Nachlass Saemisch, R 2/162, vol. 1, Nachlass Dietrich, R 2/1327 vol. 1).

în documentele germane²⁴. Astfel menționăm tratatul de garanție româno-polon și convenția militară româno-polonă din 1926, negocierile economice româno-polone din 1929, vizita ministrului turc la București în problema pactului balcanic (1934), străduințele lui N. Titulescu pentru un tratat de alianță cu U.R.S.S. și pentru recunoașterea graniței de răsărit a țării (1935), oferta lui N. Titulescu de a mijloci între Franța și Germania (1935), vizita lui I. G. Duca în Italia atitudinea în problema trecerii prin România a ajutoarelor militare sovietice pentru Cehoslovacia (1938), vizita ministrului polon Beck la București ș.a.m.d.

Același imperativ al politicii externe de păstrare a integrității teritoriale a determinat și unele acțiuni de apropiere față de Germania²⁵ atunci când situația internațională s-a complicat sau sistemul alianțelor tradiționale n-a mai putut oferi garanții. Apar cu acest prilej opiniile exprimate de regele Carol al II-lea, Hitler și Ribbentrop în legătură cu politica revizionistă a Ungariei hortyste, cu mijloacele financiare pe care le aveau la îndemână cercurile extremiste legionare conduse de Codreanu și relațiile economice româno-germane.

Amestecul Germaniei în politica internă a României și contactele cu personalități și mișcări române sînt documentate în numeroase mărturii²⁶ din această colecție. Două rapoarte ale Secției de politică externă din cadrul Partidului Național Socialist din 1935 și 1943, semnate de A. Rosenberg, arată că această secție, înființată în aprilie 1933, a intrat în legătură cu grupele din țările europene „care înclinau spre național-socialism și combăteau bolșevismul”. În România, secția a luat contact cu gruparea politică condusă de A. C. Cuza, cu colonelul în rezervă Ștefan Tătărașcu care primea în anul 1934 suma de 500 000 lei oferită „ca despăgubire” lui de I. G. Farben, iar în anii 1938—1940 cu alte elemente profasciste care doreau instaurarea unui regim legionar în România. Procesul Codreanu formează obiectul unui număr mai mare de documente provenite de la Ministerul de Externe german. La 17 mai 1938, Legația din București raporta că se intenționează folosirea la proces — ca dovadă a relațiilor cu puteri străine a unui concept de scrisoare expediată în 1935 de Codreanu către Hitler, prin intermediul Legației germane, dar că ministrul de interne român a promis că Germania nu va fi implicată în proces. „Garda încearcă să mă cîștige pe mine (Fabricius) și pe plenipotențiarul italian, pentru a interveni în proces, eu însă păstrez rezervă”. În ciuda acestei afirmații, la 20 mai 1938, Fabricius adresa lui Weizsäcker o scrisoare particulară, cerînd să exercite, prin prințul Friedrich v Hohenzollern, influență asupra regelui Carol spre a nu nimici Garda de Fier care „din punct de vedere ideologic este cea mai aproape de noi” și ale cărei idealuri sînt conservatoare pentru stat; „prin propaganda acestuia, a fost împiedicată alianța cu U.R.S.S. încercată de Titulescu”, acesta fiind îndepărtat din funcție la 29 august 1936. Din răspunsul lui Weizsäcker reiese că acesta nu numai că „nu poate” interveni în sprijinul lui Codreanu, dar dă instrucțiuni ca nici plenipotențiarul german să nu facă vreun „demers formal” pentru a respinge afirmația că Germania a întreținut relații cu Codreanu, ci să atragă numai ocazional atenția forurilor române că afirmația este „născocită”. Procesul încheiat la 27 mai cu condamnarea lui Codreanu la 10 ani muncă silnică și apoi

²⁴ Ibidem, colecția Xerografii pachetul XVII/7 (P.A.d.A.A., Bonn, Geheimakten 66/6 — 11 Rumänien); r. 43, c. 49—53 (Militärarchiv Freiburg. Reichswehrministerium, Balkanpakt, RW 5/v); r. 13, c. 63—73; r. 48, c. 226 (B. A., Koblenz, Adjutantur des Führers, NS 10/58, Z. Sg. — cotă dubioasă n.a. — 133/167); r. 63, c. 149—215 (Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918—1945, Aus dem Archiv des Deutschen Auswärtigen Amtes, Seria D (1937—1945), Bd. 1—5, Imprimerie Nationale, Baden-Baden, 1950—1953, (citat în continuare A. dt. A. Pol. D., Bd...) Bd. 2, Dok 137, 141, 142, 205, 236, 241, 258, 262, 267, 361, 363, 434, 462, 538, 546, 609, 650; Bd. 3, Dok. 78, 81).

²⁵ Ibidem, r. 48, c. 229, 235—243 (B. A. Koblenz, Z. Sg. 133/167); r. 63, c. 219—246 (A. dt. A. Pol. D. Bd. 3, Dok. 157, 170, 179, 227, 228, 237, 239, 254, 257); r. 9, c. 290—326 (B. A. Koblenz, Reichskanzlei, R 43 II/1486 a); vezi și r. 13, c. 73—128 (P. A. Koblenz, N. S. 10/62, Bd. 5, N. S. 10/89, Bd. 2 N. S. 10/214)

²⁶ Ibidem, r. 63, c. 363—372 (Internationaler Militärgerichtshof, Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher, Bd. XXV, Beweis-Urkunden 001 Ps.-400 Ps., Nürnberg, DV a 6, Dok. 003-Ps. și Dok. 007-Ps); r. 48, c. 215—220, 229, 233—234; r. 9, c. 169—186 (B. A. Koblenz, Z. Sg. 133/167; Reichskanzlei R 43 II/1485); r. 13, c. 33—54, 129—136 (Reichskanzlei Rosenberg, N. S. 8/143, 217, N. S. 10/17, 18, Bd. 2, 3; Adjutantur des Führers, N. S. 10/360); r. 63, c. 228—233, 245—247 (A. dt. A. Pol. D. Bd. 2, Dok. 164, Bd. 3, Dok. 203, 204, 207, 208, 260, 261).

moartea acestuia la 30 noiembrie, la numai cîteva zile după vizita regelui Carol la Hitler, dezlănțuirea atacurilor naziste împotriva regelui și quasi-întreruperea relațiilor diplomatice prin plecarea lui Fabricius în Germania, îngrijorează guvernul român. Plenipotențiarul român Comnen, care se întorsese și el în țară, intervine la 4 decembrie pe lângă secretarul Legației, Klugkist, atrăgînd atenția că „atacurile presei germane confirmă supoziția că Garda a fost sprijinită de Germania și semnifică amestec în treburile interne“.

Documentele arată că, în ianuarie 1939, ministrul de externe Gafencu se străduiește pentru aplanarea tensiunii. El dă explicații însărcinatului cu afaceri al Legației din București, iar mai apoi plenipotențiarului însuși că măsurile luate la 30 noiembrie 1938 au fost o reacție față de actele de teroare promovate de legionari.

Vizita lui George Brătianu — aprobată de rege — făcută la începutul lunii februarie 1939 lui Göring avea ca scop o încercare de a îndepărta diferendul cu Germania.

Un raport confidențial nesemnlat — scris probabil de atașatul de presă și propagandă de la Legația germană — consemna în decembrie 1938 că „deși regele n-a venit bucuros în vizită în Germania, România este și rămîne nevoită să se orienteze spre noi, în urma insuccesului regelui Carol la Londra de a obține sprijin economic“.

Trei documente²⁷ importante din această perioadă oglindesc politica economică a României care, sub presiunea evenimentelor internaționale, va fi orientată din ce în ce mai mult spre Germania. În raportul său din 13 decembrie 1937 despre negocierile economice privind schimbul de mărfuri și plăți pe anul 1938, directorul ministerial Wohltat atrăgea atenția asupra tendinței Băncii Naționale române, încă de la începutul anului 1937, de a îndrepta comerțul român spre alte țări decît Germania. „Guvernul român a aprobat cu greu o creștere a planului de import-export cu 1/3 față de cel de anul trecut“. Nota lui Clodius din 13 decembrie 1938 remarca o schimbare petrecută în România: s-a impus convingerea unei „cărecare“ cooperării cu Germania, determinată — după părerea sa — de creșterea puterii Germaniei în 1938 și de faptul că numai Germania putea oferi o protecție eficientă contra adversarilor României. „Nu simpatia față de Germania“ — constată el — „ci considerații de politică realistă sau chiar frica“ au operat în sensul unei schimbări. Astfel că, în ciuda opoziției lui Constantinescu, ministru al economiei și președinte al Băncii de Stat, acordul încheiat ține seamă de interesele germane: comerțul cu România se va ridica la 250 mil. RM (=10 miliarde lei), adică participarea Germaniei la comerțul exterior al României se ridică de la 28% (anul anterior) la 45%; Germania va primi produse petroliere pentru 60—65 mil. RM, ceea ce corespunde aproximativ nevoii sale. România urma să livreze 500 000 tone nutrețuri. Cursul mărciș a fost ridicat de la 38/39 lei la 40,5/41,5 lei pentru 1 RM. În februarie 1939, pentru ameliorarea relațiilor destul de încordate cu Germania nazistă, regele împreună cu ministrii de resort își manifestă intenția unei colaborări economice, care mergea de la cultivarea fasolei soia, construirea de șosele și canaluri, cercetarea bogățiilor subsolului pînă la industria petrolului și industria înarmării etc. În nota adresată lui Wohltat, Clodius se arată foarte sceptic față de acest program, considerîndu-l menit a rămîne în sfera „cuvintelor frumoase“ dar îl sfătuiește totuși să fie abordată problema unei cooperări economice cu Germania.

O documentație bogată din anii 1931—1939²⁸ ne permite să urmărim în amănunt disensiunile din cadrul populației germane din România, provocate de amestecul forurilor național-socialiste din Germania. Un consilier din Ministerul de Externe german, care a avut în 1937 sarcina de a cerceta neînțelegerile din cadrul populației germane, consemnează propria-i constatare pe care însă o atribuie românilor: „românii spun că național-socialismul a reușit să realizeze ceea ce pînă acum nu s-a reușit niciodată în istoria germanilor din România, anume să scindeze comunitatea acestora“. Într-o scrisoare din 1933, Rudolf Hess recomandă lui Fritz Fabricius, șeful organizației NSDR (Mișcarea național socialistă a germanilor din România) să evite denumiri și forme care trădează legătura cu forurile de stat și de partid din Germania, să evite confruntările pur

²⁷ Ibidem, r. 63, c. 174—176, 248—249, 263—264 (A. dt. A. Pol. D., Bd. 3, Dok. 154, 264, 294).

²⁸ Ibidem, r. 48, c. 69—210, 221—227 (B. A. Koblenz, Z. Sg. cotă dubioasă — n.a. — 133/102, 103, 167); vezi și r. 9, c. 187—289 (B. A. Koblenz Reichskanzlei, R 43 II/1486); r. 13, c. 137—140 (B. A. Koblenz, Adjutantur des Führers, N. S. 10/400).

personale ale setei de putere și să promoveze o pătrundere pașnică a „forțelor innoitoare“ în rindurile populației săsești. Programul NSDR din 1933 cuprindea: drept electoral nelimitat, alegerea directă — nu prin intermediul comitetelor județene — a Consiliului de conducere, obligativitatea Serviciului muncii pentru tineret eliberarea băncilor de „excreșcențe capitaliste“ și o presă cu adevărat „völkisch“. Consulul german din Timișoara, referindu-se la mișcarea nazistă din Banat, arată în 1933 că acestea are în mîinile sale organizația „Wandervogel“, Serviciul muncii și administrarea burselor, dar vrea să cucerească întreaga putere politică, punînd mîna și pe Asociația bancară, pe instituțiile de învățămînt (Banatia), pe cooperative și edituri.

Reacția împotriva organizației naziste a fost promptă și dirză. Biserica evanghelică, prin conducătorul ei, a luat în mod public atitudine încă din 1931 împotriva național-socialismului în general, arătînd incompatibilitatea acestuia cu creștinismul. Alături de el, toți conducătorii politici, reprezentanții ai maselor populației germane din România, au luat poziție nu numai în confruntările interne, ci și înaintea forurilor din Reich. Conflictul izbucnit între NSDR (mai apoi N.E.D.R.) și vechii conducători a luat forme deosebit de ascuțite în Banat. Conducerea organizației național-socialiste din Banat (NSDB) a cerut în 1933 unui ministru din München să intervină pentru înlăturarea unor profesori din Institutul de învățămînt „Banatia“ și să exercite de la Berlin presiune pentru ca în acest institut să se lucreze în spirit național-socialist; a cerut totodată ca Centrul catolic din Germania să nu mai trimită în Banat profesori și diaconi antinaziști „din Austria lui Dolfuss“, iar căminul pentru studenți din Münster să nu mai facă din studenții bănățeni niște inamici ai național-socialismului. Atitudinea organizației naziste din Banat, ca și a aceleia similare din Transilvania împotriva vechilor conducători politici și clericali îl îngrijorează chiar și pe consulul german din Timișoara, care vedea pericolul scindării comunității germane și al unui conflict cu guvernul român. Ministerul de Externe german trimite în 1933 pe Fricke, pentru a aplatiza conflictul din cadrul populației germane. După luni de negocieri nu se ajunge decît la contacte slabe, antagonismul lăuntric între „bătrîni“ și tinerii dornici de „înnoire“ național-socialistă persistînd mai departe. Iar Fricke lasă în urma sa avertizarea adresată episcopului Glondys că „s-ar putea să i se micșoreze subvențiile din Reich pentru biserică“, în caz că nu renunță la manifestul pe care intenționa să-l publice. La sfîrșitul lunii mai 1934, Ministerul de Externe convoacă la Berlin pe dr. H. O. Roth și pe dr. Kaspar Muth, iar mai apoi, separat, pe reprezentanții NEDR, spre a discuta în legătură cu șvabii din Banat, în prezența consulului german din Timișoara. În timp ce acesta din urmă făcea caz de „neutralitatea“ pe care a păstrat-o în conflictul din cadrul comunității germane, Roth și Muth făceau dovada amestecului Reich-ului în treburile lăuntrice ale șvabilor, prin sprijinirea organizației NEDR cu sume de bani importante și prin îndepărtarea unor persoane din conducerea Asociației bancare bănățene.

O serie de documente din anul 1934 reflectă continuarea amestecului Germaniei naziste în treburile interne ale statului român și șantajul hitlerist față de măsurile luate de autoritățile române pentru dizolvarea organizațiilor NEDR. Naziștii socoteau că românii comit „aproape o sinucidere“ sprijinindu-i pe germanii loiali României și potrivit fascismului. „Apărarea statului român împotriva unei înfrîngerii la un eventual plebiscit privind apartenența Banatului la Ungaria sau România va fi eficace numai în măsura în care acesta garantează libertatea pentru naziștii din Banat“.

Monitorul Oficial din 11 iulie 1934 anunță dizolvarea organizației NEDR, cu motivația că a lucrat cu mijloace nelegale și a provocat conflicte cu populația pașnică și cu autoritățile de stat. Cu toate acestea, trimiterea de fonduri bănești din Germania continuă și după aceea. Sursăle acestor subvenții erau deopotrivă autoritățile guvernamentale hitleriste, Federația pentru germanii din străinătate (VDA) și partidul național-socialist. Fabricius intră într-o legătură încă mult mai strînsă cu partidul național-socialist din Germania, declarînd Legației germane din București că subordonează direct Reich-ului organizația sa și așteaptă instrucțiuni de la Legație; a cerut totodată să fie recunoscut numai el ca Führer. În iulie 1935, Federația pentru germanii din străinătate cu centrul la Berlin raporta Ministerului de Externe german că „mișcarea de reinnoire“ n-a reușit să cucerească locuri în consiliile comunale din Banat și Bucovina, că Fabricius a ordonat înființarea în aceste provincii a unui partid german (Deutsche Volkspartei), și a pus pe doi președinți de consilii comunale să convoace gremiul conducător al Uniunii germanilor din România. Întrunit la București, la 29 iunie 1935, acest gremiu a înlăturat pe vechiul conducător al uniunii, K. Muth, insta-

lîndu-se în locul său Fritz Fabricius, fost ofițer în armata cezaro-crăiască și care își atribuia „meritul” de a fi național-socialist încă din 1921. Legația germană consideră această zi ca „o victorie a național-socialismului în rîndul germanilor din România” dar adaugă : „din nefericire, Fabricius este strimtorat de apetitul dictatorial al lui Gust”. Waldemar Gust și Minnich reușiseră să se aleagă vice-președinți și să preia efectiv conducerea uniunii, cele două voturi ale lor constituind o majoritate care punea permanent pe Fabricius în minoritate. Lupta, mutată acum în rîndul național-socialiștilor, unii împotriva altora, ia forme groțesti, reclamații, denunțuri, intrigi pe lîngă forurile hitleriste ale Germaniei ca și pe lîngă cele române, anchete ordonate de la Berlin, ceea ce determină pe președintele VDA să consemneze în istoricul mișcării național-socialiste a germanilor din România că „și aceștia și-au avut puciul Röhm al lor”.

În 1936 se decide să se țină un plebiscit, care să clarifice raportul de forțe între grupa Fabricius și grupa Bonfert. Potrivit relatării plenipotențiarului german, Bonfert, temîndu-se de rezultatul plebiscitului, alarmează poliția și presa română, determinînd o interdicere a plebiscitului. Constituția țării — motiva ministrul de justiție român — nu permite ca o minoritate să se organizeze ca un stat în stat și să prescrie alegeri generale în forma unui plebiscit, ci numai alegeri locale, pe comune și județe, rămînînd ca reprezentanții aieși să voteze în problema respectivă. În mai 1936, un consilier din Ministerul de Externe înștiința că Oficiul de intermediere pentru germanii din străinătate (Volksdeutsche Mittelstelle) a rupt „relațiile diplomatice” cu grupa Bonfert și că reprezentanții acesteia nu vor mai fi în viitor primiți de forurile de partid și guvernamentale. Această aripă fiind scoasă din joc, Fabricius avea de înfruntat la alegerile din vara anului 1936 un adversar cu mult mai serios, pe vechii conducători politici, care aveau în spatele lor masele populației germane. Dr. H. Wolf, loțiitorul lui Fabricius, încerca să-l determine pe H.O. Roth să se încadreze „fără gînduri ascunse în opera constructivă” a lui Fabricius. Roth a arătat că populația de la sate nu este de partea lui Fabricius și dacă acesta și colaboratorii săi vor merge la sate va izbucni haosul în rîndurile populației germane. Prevăzînd probabil un rezultat nefavorabil, Fabricius a interzis membrilor partidului său să participe la alegerile prescrise de comunitatea germană. Astfel că grupa Fabricius „n-a putut face dovada superiorității sale numerice”, constată plenipotențiarul german. În 1937, conflictul intern nu-și găsisese încă o soluție.

În vara anului 1937, un consilier din Ministerul de Externe german, împreună cu un referent din Ministerul Propagandei întreprind o călătorie în România pentru a studia mai de aproape grupele aflate în conflict. Ei raportează că „bătrîni” (parlamentarii, conducătorii economiei și ai bisericilor) nu sînt convinși de necesitatea unei „înnoiri sociale, etice, biologice” și s-au subordonat în 1935 „numai formal” lui Fabricius. Documentele arată că în aprilie 1938 se pune capăt conflictelor, odată cu dizolvarea tuturor partidelor politice, introducerea cenzurii și a celorlalte măsuri restrictive ale regimului de dictatură regală instaurat de Carol al II-lea.